

ARHIV OBITELJI BRLIĆ U SLAVONSKOM BRODU

MATO ARTUKOVIĆ
Hrvatski institut za povijest
Podružnica Slavonski Brod
Slavonski Brod

UVOD

O Arhivu obitelji Brlić postoji nekoliko dobrih informativnih radova i dvije stručne knjige, koje, uz postanak i razvoj Arhiva, predstavljaju sadržajnu fizionomiju građe i daju stručni prijedlog za sređivanje toga dragocjenog arhiva. Obje su knjige iz pera mr. Mladena Stankovića.¹ Za građu Arhiva rano su se zainteresirali brojni istraživači. Manji dio te građe objavio je još 1885. i 1888. dr. Ignjat Brlić, sređujući rukopisnu *Kroniku grada Broda*, za koju je dokumente skupio oko 1838. njegov otac Ignjat Alojzije Brlić i objavio je u pet manjih svezaka pod naslovom *Uspomene na stari Brod*.² Pojedina arhivska građa korištena je već potkraj 19. stoljeća (konkretniji podaci o tome kasnije), a prvu temeljnu informaciju o Arhivu dao je dr. Franjo Bučar u podlistku "Obzora" br. 71. od 1933. Uz kratku povijest obitelji Brlić, Bučar je predstavio sadržajnu fizionomiju arhiva,

koju je podijelio na četiri skupine. Već iz popisa osoba čija su pisma sačuvana i koja je on nabrojio jasno se vidjelo da je riječ o vrijednome kulturnom bogatstvu. Taj članak dr. Bučara uvršten je u prvi svezak *Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi*³, kojim je Ivana Brlić-Mažuranić najavila izdavanje pisama i druge građe iz obiteljskog arhiva. U sljedeća dva sveska obavijestila je kulturnu i znanstvenu javnost o vrijednom dijelu građe donoseći *Ulomke dnevnika Andrije Troquata Brlića*.

O postanku i značenju Arhiva obitelji Brlić pisao je i dr. Ivan Brlić, upućujući čitatelja, kad je sadržaj u pitanju, na deskriptivni dio prikaza Arhiva, koji je napisao dr. Bučar. Uz kratku povijest obitelji, potrebnu da se razumije i povijest Arhiva, dr. Brlić je istaknuo "kako se Arhiv u posljednjem desetljeću obogatio jednom novom, bujnom i svježom granom: ličnim književno-kulturnim arhivom pok. Ivane Brlić-Mažuranić".⁴ Na izuzetno veliko značenje građe kasnije su upozorili u priložima Ivan Kovačević⁵, Matko Peić⁶, te Neda Brlić opširnijim prikazom memorijalne kuće Ivane Brlić-Mažuranić.⁷ Sada kad je

¹ M. Stanković, *Obiteljski arhiv Brlić*, Slavonski Brod, 1974.; isti, *Arhiv obitelji Brlić*, Slavonski Brod, 1981.

² *Uspomene* su odavno sasvim nedostupne, pa je drugi i treći svezak objavio Muzej Brodskog Posavlja u broju 7. svojega godišnjaka "Vijesti" 1983.

³ I. Brlić-Mažuranić, *Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi*, sv. I., Zagreb, 1934., str. 33-39.

⁴ I. Brlić, *Prilozi za poznavanje Broda*, I., Brod, 1943., str. 34.

⁵ I. Kovačević, *Zbirka Brlić u Slavonskom Brodu*, Kulturni radnik 10 (1957.), br. 7-8, str. 105-108.

⁶ M. Peić, *Zbirka Brlić-Mažuranić u Slavonskom Brodu*, Bulletin Instituta za likovnu umjetnost JAZU, br. 2, Zagreb, 1958., str. 142-143.

⁷ N. Brlić, *Kuća Brlićevih u Brodu. Memorijalna kuća Ivane Brlić-Mažuranić*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 22 (1973.), br. 3-4, str. 19-41. Izdan je i poseban separat.

Arhiv potpuno sređen zahvaljujući trudu radnika Državnog arhiva u Slavonskom Brodu, kad je napravljen Sumarni inventar, možemo imati potpuni uvid u sadržaj Arhiva, a već samim time i dati početnu ocjenu njegove vrijednosti.

POVIJEST ARHIVA. OBITELJ BRLIĆ: PRIMJER SREDINE MANJEGA SJAJA

Prema prilično utemeljenoj tradiciji, obitelj Brlić podrijetlom je iz Hercegovine.⁸ Poznati izvori ne govore ništa o Brličima u vrijeme turskih osvajanja, ali se obitelj istoga prezimena pojavljuje početkom 18. stoljeća u Svinjaru (današnji Davor). Sasvim je opravdano pretpostaviti da je riječ o potomcima istoga hercegovačkog vlastelina, jer u Hercegovini to prezime više nigdje ne postoji, te se vjerojatno neki od njegovih potomaka krajem 17. stoljeća preselio u Slavoniju. Jedan od članova obitelji Brlić iz Svinjara, Mato Brlić, preselio se 1724. u Brod, i kasnije, kao mali obrtnik, ostao u naselju koje je zbog gradnje impozantne tvrđave u to vrijeme privuklo znatan broj obrtnika.

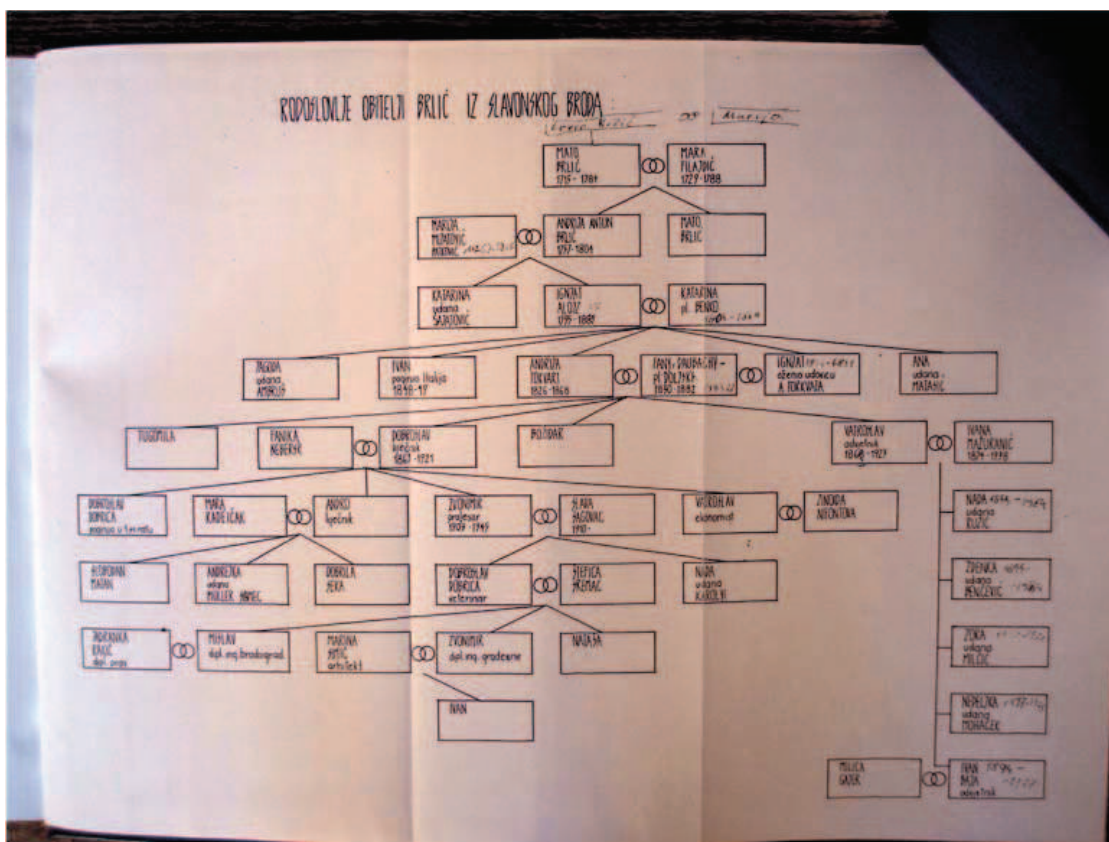
Već je njegov sin Andrija Antun (1757.-1804.) pokazao svojstvo koje je za obitelj bilo karakteristično generacijama: sklonost prema skupljanju i čuvanju osobnih dokumenata, prepisivanju knjiga i raznih spisa. Kao mali trgovac mogao je knjigu i kupiti, a kao pismen i poduzetan čovjek bio je veza bosanskih franjevac s Hrvatskom i austrijskim zemljama, imajući ulogu njihova sindika i prokuratora, što znači da im je on bio veza s vanjskim svijetom, trgovački posrednik, preko kojega su sastavljali trgovačke narudžbe i kupovali knjige. Tu unosnu i časnu ulogu naslijedio je i njegov sin Ignjat Alojzije (1795.-1855.) i unuk Andrija Torquat (1826.-1868.). U njima dvojici učvršćuje se osjećaj te obitelji za vrijednost čuvanja dokumenata i raznih spisa te talent i interes za intelektualni rad postiže vrhunac. Ignjat Alojzije Brlić bio je trgovac, završio je gimnaziju u Brodu i Požegi, ali kao obdareni jezikoslovac, urednik kalendara (Ilirski kalendar), pisac i skupljač narodnog blaga odlikovao se velikom brigom za vlastito usavršavanje, brigom o intelektualnom razvoju rasta članova obitelji i doprinosom preporodu hrvatskog naroda, uključivši se aktivno u zbivanja koja je tada potaknula mlada generacija oko Ljudevita Gaja. Dopisivao se s mnogim istaknutim suvremenima (Jaićem, Katančićem, Došenom, Š. Starčevićem, Karadžićem), sudjelovao je u polemikama osporavajući Gajeva pravopisna i jezikoslovna nastojanja i želeći svoje ikavsko narječje učiniti književnim jezikom. Napisao je jednu od prvih hrvatskih gramatika (*Grammatik der illyrischen Sprache, wie solche in Bosnien, Dalmatien, Slavonien, Serbien, Ragusa etc. dann von den Illyriern im Banat und Ungarn gesprochen wird*),

⁸ U jednom pismu Dubrovčanima kneginja Stanislava iz Zahumlja spominje 1393. svo- ga "vlastelina Božička Brliča" koji im dolazi kao čovjek njezina povjerenja. Poslala ga je vjerojatno po dohodak (*magarisium*), što ga je Dubrovnik davao kralju Dabiši, a on ga je poklonio njoj kao svojoj rođakinji: M. Pucić, *Spomenici srpski*, knj. 2, Beograd, 1862., str. 38 (s pogrješkom "Bolić" umjesto "Brlić"). K. Jireček, u *Spomeniku Srpske Akademije*, knj. XI., str. 102., te Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I., Beograd, 1929., str. 234. ispravljaju tu pogrješku u čitanju M. Pucića. Njihovom se stajalištu priklonio i Aleksandar Solovjev: *Arhiv obitelji Brlić*, knj. 12., sv. 6, pismo od 22. kolovoza 1934.

koja je doživjela čak tri izdanja: u Budimu 1833. te u Zagrebu 1842. i 1850. U svojem narječju prerađuje Palmotićevo *Kristijadu* (1835.) i prevodi popularni *Kraljodvorski rukopis* (1850.). Prevodio je s latinskoga i njemačkoga. U rukopisu je ostavio mnoge pobožne pjesme, igrokaze, pobožne knjige i kronike, npr. *Seneka, prikazanje žalostno iz niemačkog u ilirički jezik prinješeno* (1813.), *Ogledi iz Svetog Pisma sa predslovkom* (1832.), *Vyroslav, prikazanje u pet dilovanjah po Schillerovom spyvanju* (1833.). *Kroniku grada Broda* (1838.) kasnije je objavio, kako je rečeno, sin Ignjat kao knjigu *Uspomene na stari Brod. Ilirska imena trava latinski i nimački istomačena* (1840.) i *Domaći likovi* (1841.) dodat-

no potvrđuju širinu zanimanja toga vrlo obdarenog čovjeka široke naobrazbe. Sačuvana su njegova pisma djeci i ženi, u kojima nalazimo bogato vrelo informacija za društveni, gospodarski, politički, kulturni i prosvjetni život vremena te za i mentalitet tadašnjih ljudi.

Najdragocjeniju dokumentaciju za hrvatsku povjesnicu u Arhivu obitelji Brlić ostavio je Andrija Torquat Brlić, najstariji sin Ignjata Alojzija. Nemiran duh, ponesen domoljubnim zanosom za političkom afirmacijom i demokratskom preobrazbom Hrvatske, napustio je svećenički poziv, uključio se u politički život dramatične revolucionarne godine 1848./49., sudionik je hrvatskoga narodnog preporoda, borac na barikadama u

Slika 1. Rodoslovno stablo Obitelji Brlić

Pragu, Jelačićev izaslanik u Parizu u prosincu 1848., gdje ga je primio i predsjednik Francuske Republike. U ožujku 1849. vraća se, a u lipnju 1850., o Strossmayerovu trošku, ponovno odlazi u Pariz, pa u London, gdje ostaje gotovo dva mjeseca. Svojim radom u inozemstvu Andrija Torquat nastojao je pridobiti zapadne zemlje za federalističko preuređenje Monarhije, zalažući se za pomirenje slavenkih naroda s Mađarima. Tako je postao sumišljenik i suradnik poljske emigracije okupljene oko Hotela Lambert, na čijem je čelu bio knez Adam Czartoryski. Ta je veza i politička koncepcija bila vrlo važna u političkom profiliranju mladoga Brlića. Kad nije dala rezultata, dodatno ju je radikalizirao povezavši se sa Srpskom vladom Ilije Garašanina i aktivno je sudjelovao u njegovoj politici na prostoru turske Bosne i u Hrvatskoj, kao agent Garašaninove Propagande. Korespondencija s Oreškovićem pokazuje da je Brlić bio uključen i u radikalne političke planove Strossmayera i Garašanina, kojima se smjeralo stvaranju zajedničke države od područja koja su tada bila pod Austrijom i Turskom. Političke uloge, funkcija tajnika Matice ilirske, tajnika Društva za hrvatsku povjestnicu, čast saborskog zastupnika, upravnika Strossmayerova vlastelinstva, genijalna darovitost i široko obrazovanje povezali su ga s gotovo svim značajnijim osobama hrvatskoga političkog i kulturnog života te s mnogim važnim osobama europske politike, pa korespondencija iz tih veza čini najvažniji dio Arhiva obitelji Brlić (barem kad je riječ o onom starijem dijelu toga arhiva). Prepiska kakvu je vodio Andrija Torquat odaje karakter čovjeka koji je imao i te kako dubok osjećaj za

povjesnost. Odatle i bogatstvo njegove osobne dokumentacije koja je sačuvana. Vjerojatno bi i ostavština njegova mlađeg brata Ignjata (1834.-1892.) bila približno jednako bogata da, prema pouzdanoj obiteljskoj tradiciji koju je piscu ovih redaka prenijela kćerka njegova nećaka Vatroslava, Zdenka Benčević, nije dokumente, osobito korespondenciju koju je na neki način doživljavao kompromitirajućom, nije uništio nakon pretrpljenog srčanog udara. Ipak je vrlo važan i sačuvani dio njegove ostavštine, stručne pravničke literature, rukopisa i skripata iz studentskih dana, te njegova suradnja u mnogim novinama. Kao urednik četiriju svezaka *Uspomena na stari Brod* zadužio je brodsku povjesnicu sredivši dokumentaciju svojega oca.

Obiteljski talent marljivog skupljača i čuvara naslijedio je i dr. Vatroslav Brlić (1862.-1923.), stariji sin Andrije Torquata. Ugledni brodski odvjetnik, zaslužni promicatelj pravaške ideje u Slavoniji, utemeljitelj prvoga pravaškog lista u Slavoniji, "Posavske Hrvatske", kasnije nositelj političke misli Hrvatsko-srpske koalicije i osnivač "Materinske riječi", zastupnik Koalicije u Hrvatskom i Ugarskom saboru, predsjednik Narodnog vijeća u Brodu, kojemu se predao posljednji upravitelj Bosne i Hercegovine general Stjepan Sarkotić, pa onda vođa Pribičevićeve Demokratske stranke i osnivač njezina glasila "Brodskih novina", dr. Vatroslav Brlić obogatio je Arhiv obitelji Brlić opsežnom korespondencijom i osobnom dokumentacijom.

Posebno mjesto u toj obitelji u tom smislu pripada Ivani Brlić-Mažuranić (1874.-1938.), supruzi dr. Vatroslava Brlića. Ona je u obitelj donijela i svoji

književnički i stvaralački dar i istančan odnos za čuvanje baštine. Zato je vidimo kao stvarateljicu građe koja je nastala njezinim aktivnim sudjelovanjem u kulturnome, društvenome, političkome, prosvjetnome, vjerskome i gospodarskom životu njezinim dubokim osjećajem majke, poglavarice i odgojiteljice obitelji. Literarna korespondencija, sačuvani rukopisi njezinih djela, aktivnosti vezane za objavljivanje, prevođenje, uprizorenje njezinih djela, argumentirane bogatom dokumentacijom, prebogatom korespondencijom s djecom, suprugom i roditeljima čine izuzetno nacionalno bogatstvo. Manju ulogu u stvaranju Arhiva imali su i njezin sin Ivan (1894.-1977.) i, osobito, kćer Zdenka Benčević (1899.-1984.). I njihov je doprinos obogaćivanju građe znatan, ali neusporedivo je važniji doprinos očuvanju toga obiteljskog bogatstva. O tome kasnije. Tom stvaranju novoga bogatstva svoj su dio dali i drugi članovi obitelji: Nada Ružić (1893.) i njezin muž Viktor Ružić (1892.-1977.), Neda Mohaček (1917.-1973.), Zora Milčić te ing. Viktor Ružić (1923.-1992.). Napose je obitelj Ružić, koja je nakon smrti gđe Zdenke Benčević, postala vlasnikom Arhiva obitelji Brlić, velikim marom nastojala da se ta obiteljska dragocjenost sačuva, da zadrži svoj iskonski brlićevski pečat i da ga obogati novim brlićevsko-mažuranićevskim pečatom.

SADRŽAJ I VRIJEDNOST ARHIVA

Građa Arhiva obitelj Brlić nastala je u razdoblju 1730.-2000. Pohranjena je u 119 kutija. Jednu skupinu čine međusobno napisana pisma članova obitelji. Napose su zanimljiva pisma Ignjata Alojza sinovima i korespondencija An-

drije Torquata s bratom Ignjatom. Uz pisma u toj skupini su i dokumenti važni za pojedine članove obitelji te rukopisi (studentska skripta, svjedodžbe, putovnice, dekreti vezani za imenovanja u službi, magistratski i policijski spisi o Torquatu, genealogije obitelji itd). Među rukopisima su najvažniji prijepisi *Dnevnika Andrije Torquata 1840.-1850.* Originalne rukopise je 1969. dr. Ivan Brlić prodao Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

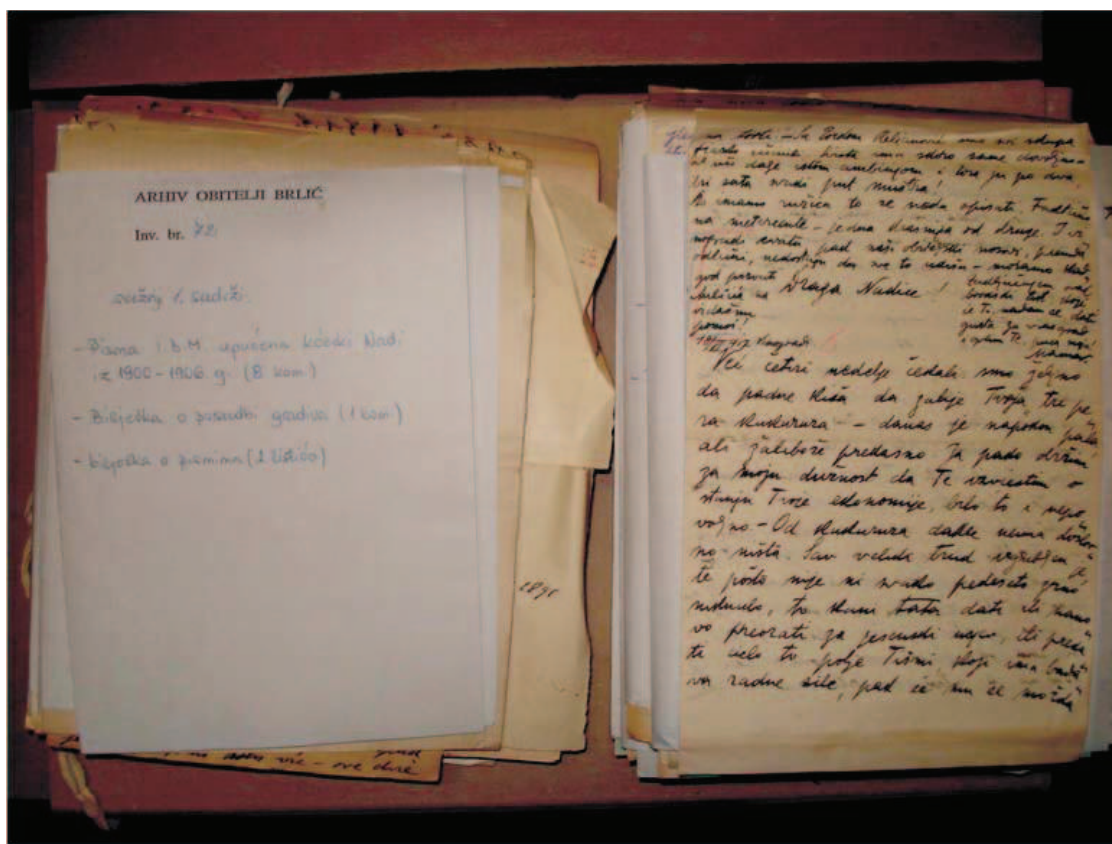
Drugu skupini čine pisma raznih osoba članovima obitelji Brlić, ponajprije

Slika 2. Pogled na arhiv Obitelji Brlić u Slavenskom Brodu

Ignjatu Alojziju, Andriji Torquatu i Ignjatu Brliću. Osobito su brojna pisma upućena Andriji Torquatu. Da bi se stekao dojam o širokim poznanstvima, a time i vrijednosti prepiske, navest ćemo samo najvažnija imena osoba s kojima je on bio u korespondenciji: fra Kajo Agjić, Ivan Aksakov, Milan Amruš, Đuro Augustinović, Vjekoslav Babukić, Matija Ban, Koloman i Ljudevit Bedeković, Baltazar Bogišić, dr. Blan (pruski konzul u Sarajevu), Mirko Bogović, knez L. Czartoryski, Robert Cyprien, Đ. Daničić, Đuro Deželić, Janko Drašković, I. Kukuljević Sakcinski, grof Erdödy, Ivan Filipović, Ferdo Filipović, Lukša Gučetić, biskup Haulik, Luka Ilić Oriovčanin, Stjepan Ilijašević,

Marijan Jaić, grof Julije Janković, grof Josip Janković, Risto Jaić, ban Jelačić, Kazimir Jelačić, Jovan Jovanović Zmaj, Janko Jurković, fra Blaž Josić, Vuk Stefanović Karadžić, Franjo Klaić, Miroslav Kraljević, fra Ivan Krešić, episkop Stefan Kragujević, Mirko Kršnjavi, Fran Kurelac, Dragojlo Kušlan, Vatroslav Lisinski, Šime Ljubić, Stefan Mitrov Ljubiša, Adam Mandrović, Stjepan Marijanović, fra Grga Martić, patrijarh Maširević, Franjo Matasić, Matija Mesić, Matija Mrazović, Vid Morpurgo, fra Martin Nedić, Stojan Novaković, Ilija Okrugić, Ante Orešković, barun Ožegović, Vinko Pacel, Ivan Perkovac, Gjuro Pilar, Petar Preradović, Niko Pucić, Franjo Rački, Dragutin Rakovac, Gjuro

Slika 3. Pisma članova obitelji iz Arhiva

Rukavina, Ilarion Ruvarac, Tomo Skalic, Josip Stadler, biskup Strossmayer, Mijat Stojanović, Ante Starčević, fra Marijan Šunjić, Bogoslav Šulek, Nikola Šokčević, Ljudevit Štur, dr. Imbro Tkalc, Mato Topalović, Juraj Tordinac, Ivan Trnski, Ante Vakanović, Ivan Vončina, Ambroz Vraniczany, Jovan Živković, Franjo Žigrović. Od starijih pisama drugim članovima obitelji valja spomenuti M. A. Relkovića, Blaža Tadijanovića, Marijana Lanosovića. Sva ta pisma, zajedno s obiteljskima, koristan su izvor informacija za političku, kulturnu, gospodarsku, prosvjetnu, vjersku povijest. Ona nam otkrivaju mentalitet vremena i, što je osobito važno, razinu nacionalne svijesti u nacionalnointegracijskim procesima u vrijeme stvaranja modernih nacija. Spomenut ćemo samo zanimljivu činjenicu da je Ignjat Alojzije svoje dječake češće upućivao prema hrvatskom nacionalnom duhu, dapače da je mlađem, Ignjatu, zaprijetio da će mu obustaviti novac za školovanje u Beč ako se ondje i dalje bude družio s "Vlasima". Svakako je u tom smislu zanimljiva činjenica da je mlađi Brlić srpsku nacionalnu notu u sebi počeo napuštati očito pod utjecajem susreta s Petrom Preradovićem u Temišvaru. Za rješavanje mnogih dvojbi iz političke povijesti, u Arhivu obitelji Brlić nalaze se mnogi odgovori ili barem putokazi kamo treba krenuti. Korespondencija vezana za sklapanje Nagodbe posebno je važna i u mnogim detaljima vrlo poučna do danas. Iz mnogih od tih pisama otkrivamo važne detalje iz raznih životnih doba pojedinaca, njihove nazore, sukobljena stajališta (npr. Šulek u pismima objašnjava svoju polemiku s Karadžićem), kulturne napore pojedina-

ca i zajednica (napose sadržavaju mnoge vijesti o franjevcima u Bosni).

Drugu skupinu građe čine razni dokumenti i rukopisi osoba iz obitelji Brlić. Tako u vezi s Ignjatom Alojzijem nalazimo rukopise o njegovu radu na jezičnim problemima, putovnice, školske bilješke, spise u vezi s trgovinom, ostavinu Andrije Antuna, dozvole za točenje pića, prijepise religijskih tekstova, prijevode Ignjata Alojzija s latinskoga i njemačkoga, pisma bosanskih franjevaca u vezi s "Barišićevom aferom", bilješke o buni Huseina kapetana Gradašćevića, popis knjižnice iz 1827., molbu caru radi izgorjelih 5000 forinti, uvezan prijepis knjige *Pisma sinu*, rukopise Ignjata Alojzija u kojima je on "poslavončio" i "poilirio" neka djela, rukopis *Grammatik der illyrische Sprache*, rukopise raznih pjesama i priloga koje je objavljivao u kalendarima, rukopise materijala koji su iskorišteni za *Uspomene*, razne dokumente Vojnog komuniteta Brod, govor Ignjata Alojzija pred banom 1848., rukopis *Nymačke slovnice*, rukopis židovskog rječnika, *Život Ezopa pripoviedaoca*, prijepise djela raznih hrvatskih pisaca (Šiška Menčetića, Mavre Vetranovića), naputak Mati Topaloviću i Antunu Muraviću kao brodskim zastupnicima za rad u Hrvatskom saboru.

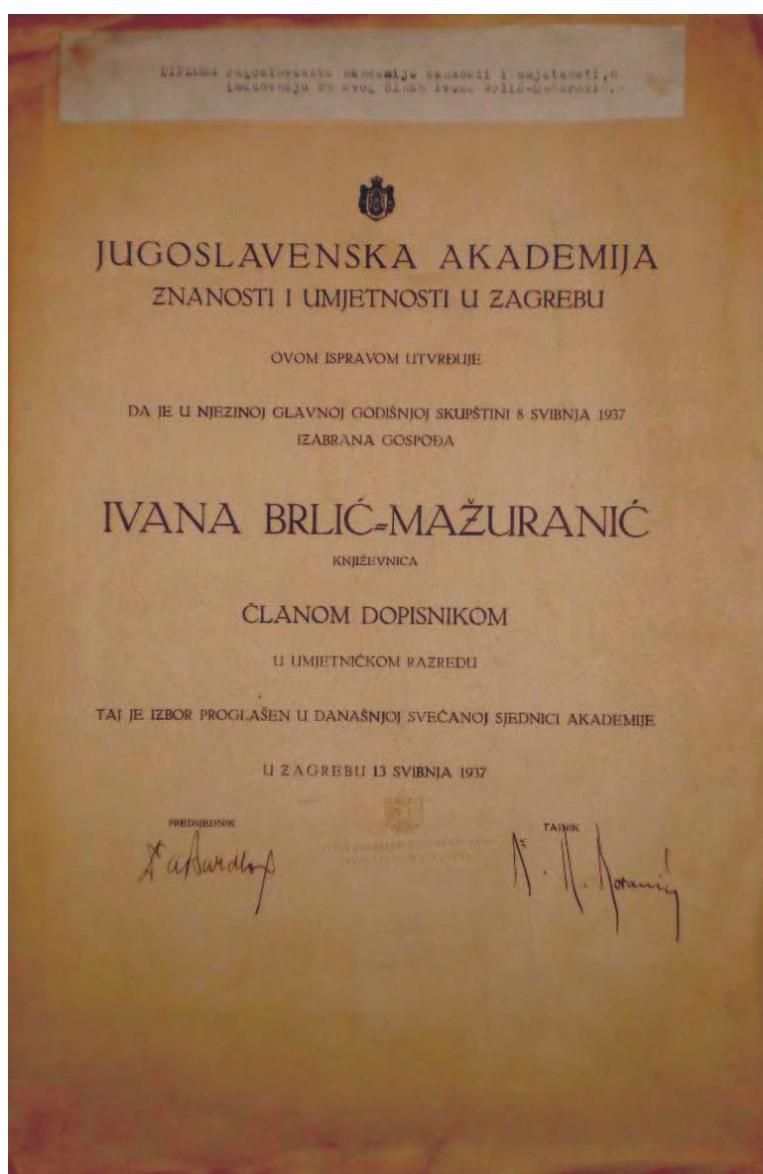
U toj su skupini dokumenti vezani za Andriju Torquata: putovnice i vize, skripta, indeksi, potvrde o položenim ispitima, preporuka bana Jelačića za posao, Strossmayerove zahvalnice za rad na vlastelinstvu, liječnički nalazi, molba za namještenje u Dvorskoj knjižnici, proglasi bana Jelačića, proglas patrijarha Rajačića, pretplate za izdanja djela Zrinskog, Vrhovca, Palmotića, spomenar Andrije Torquata, imovinsko-pravni i fi-

nancijski dokumenti. Tu su također spisi i dokumenti dr. Ignjata Brlića različitoga sadržaja: diploma molbe, rukopis *Brodске piljarnice*, putopis iz Dervente 1853., zapis o gradskim izborima 1890., zapisnici sa sjednica Zajedničkog sabora 1889., razni dokumenti o radu Sabora 1848.-1891. Tu nalazimo i spise i dokumente raznih osoba iz obitelji: Fany Dabach-Brlić, Katarine Šajatović, Marije Amruš, svjedodžbe Tugomile Brlić; tu je i ostavština Stjepana Marijanovića koju je otkupio Andrija Torquat Brlić.

Ostavština dr. Vatroslava Brlića i Ivane Brlić-Mažuranić čine tzv. novi arhiv. Tu su pisma Vatroslava Brlića supruzi i njezinim roditeljima, djeci, stricu; spisi o njegovoj političkoj aktivnosti, financijsko-umovinski spisi, grunтовni izvadci, popis imovine u vinogradu, ugovori s vincilirima, spisi o plaćenom porezu 1919.-1947., kronološke bilješke o povijesti obitelji, genealogija obitelji, ostavina, nekrolozi.

Od 66. kutije počinje skupina dokumenata vezana za Ivanu Brlić-Mažuranić: njezine školske bilješke, svjedodžbe, pjesme iz 1888., dnevnički zapisi od 7. srpnja 1888. do 24. veljače 1891., dnevnički zapisi s prekidima do

1936.; spisi vezani za njezin humanitarni rad. Obilna je njezina rukopisna književna ostavština: dokumenti vezani za rad u PEN klubu, ugovori za kazališne predstave njezinih djela, dokumenti vezani za tiskanje djela, prijedlozi za Nobelovu nagradu, novinski članci koji su popratili tu veliku čast, spisi o izboru za članicu JAZU. Osobito je obilna njezina korespondencija: od pisama pojedini-

Slika 4. Diploma o članstvu Ivane Brlić-Mažuranić i JAZU

nih prijateljica iz djetinjstva (od 1880.) do velike književničke prepiske i pisma poznatih osoba: Matoša, Đalskog, Koste i Ive Vojnovića, Šurmina, D. Bogdanovića, O. Kučere, R. Magjera, A. Solovjeva, Bučara, M. Begovića, Nazora, Camile Lucerne, Matasovića, Errike Handel Mezzett; literarna korespondencija u vezi s prijevodima njezinih djela na strane jezike (engleski, ruski, njemački, francuski, talijanski, švedski, danski, češki, kineski), korespondencija u vezi s predlaganjima za Nobelovu nagradu itd. Sačuvani su uglavnom svi rukopisi njezinih djela: *Slike, Valjani i nevaljani, Hlapić, Priče iz davnine, Jaša Dalmatin*, rukopisi manjih radova objavljenih u raznim časopisima i novinama. Neki od rukopisa nisu objavljeni (nekoliko pjesama, memoarski zapisi *Lahki zapisi iz teške borbe*, dnevnički zapisi). Redovito je praćena kritika i osvrti o njezinim radovima u raznim novinama u domovini i inozemstvu te su sačuvani isječci iz tih novina, kao i prikazi adaptacija i dramatizacija njezinih djela te filmskih scenarija i radioemisija.

Obilna je korespondencija Ivane Brlić-Mažuranić s članovima obitelji: sa suprugom, djecom i roditeljima. U njoj nalazimo najintimnije misli i osjećaje velike žene, supruge, odgojiteljice i majke. Ta su pisma njezina najbolja autobiografija. Napose treba naglasiti veliki trud dr. Ivana Brlića, koji je prepisao svu tu korespondenciju pripremajući, prema dogovoru s Akademijom, sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić, čije objavljivanje tada ipak nije realizirano.

Osim rukopisa literarnih djela, sačuvane su i pripreme izdanja vrela iz Arhiva

obitelji Brlić. Iako s mnogo manjkavosti, taj njezin amaterski rad u ulozi urednice izdanja povijesnih vrela i danas je koristan. Sačuvane sažalnice, nekrolozi, a kasnije i svi osvrti na djelo Ivane Brlić-Mažuranić zaokružuju dojam da je ostavština velike spisateljice, unatoč tome što je prošla dva svjetska rata i velikosrpsku agresiju, koja je za Brod po razaranju bila opasnija od svjetskih ratova, ipak preživjela, da je sačuvana i uzorno sređena te stoji na raspolaganju svim istraživačima njezina života i djela.

Osim tih stožernih osoba koje su stvarale Arhiv, u njemu su sačuvani dokumenti i drugih osoba za koje su već bili zainteresirani istraživači. *Moje uspomene* dr. Viktora Ružića, u kojima kao svjedok spominje i činjenicu da je nadbiskup Stjepanac spašavao Židove, takav su rukopis. Pisma Vilhelmine Runjanin, kćerke Josifa Runjanina, u kojima svjedoči da ih je otac odgajao u hrvatskom duhu, mogu poslužiti kao odgovor na zanimljiva pitanja. Prijepisi zaručničkih pisama mladoga Ivana Mažuranića, korespondencija Vladimira Mažuranića i drugi dokumenti vezani za obitelj Mažuranić svakako su dodatno bogatstvo toga arhiva, kao i dio ostavštine obitelji Hrvaćanin, korespondencija Camile Lucerne i dio građe vezane za članove obitelji bliskog prijatelja Augusta Harambašića.

Posljednje kutije građe (115.-119.) sadržavaju građu različitog sadržaja, među kojom se npr. ističe oporuka Stjepana pl. Horvata, gradonačelnika Broda i, napose, građa o Hrvatskome pjevačkom društvu Davor, koja čini prvorazrednu građu za kulturnu povijest Broda.

ČUVARI BAŠTINE. ZAŠTITA I SMJEŠTAJ

Povijest obitelji Brlić ujedno je i povijest Arhiva i cjelokupne baštine te obitelji. Svi njezini članovi stvarali su Arhiv skupljajući osobne i druge dokumente, ali su neki od njih usto uložili dodatan napor na očuvanju i prezentaciji baštine kulturnoj i znanstvenoj javnosti. Građu je, kako smo vidjeli, prvi počeo sustavnije sređivati i objavlјivati dr. Ignjat Brlić. Osim što je sređivao građu, smatrao je da će neki njezini dijelovi biti sigurniji u službenim institucijama. Postoje vrlo utemeljene naznake da je dr. Ignjat Brlić predao nekim kulturnim ustanovama pojedine skupine arhivskoga građiva. U jednom pismu biskup Strossmayer mu piše: “Vrlo dobro činite što sve spise pokojnog Andrije čuvate i javnim inštitutom poklanjate.” (pismo od 1. siječnja 1878.). Priređujući *Ulomke Dnevnika Andrije Torquata Brlića* u spomenutim poznatim svescima *Iz Arhiva obitelji Brlić* (sv. II.), Ivana Brlić-Mažuranić je napisala: “U obitelji Brlić u Brodu, u kojoj se čuva cijeli arhiv, održala se predaja, da je jedan ‘sandučak’ spisa Andrije Torkvata odaslan po dru Ignjatu Brliću st. negdje oko god. 1880. u Zagreb jednoj od naših znanstvenih ustanova, sa odredbom, da se tek nakon 50 godina ima otvoriti. Unatoč potrazi nije bilo moguće ustanoviti koja je to ustanova, niti pronaći rečeni ‘sandučak’.”⁹ U *Zoch-Mencinovu Priručnom rječniku sveobćeg znanja*, objavljenome u Osijeku 1866., navodi se da su najvažniji spis Torquata Brlića njegovi *Memoari* u rukopisu, koji pred-

stavljaju i njegov burni život i mnoge ugledne rodoljube s kojima je bio u doticaju. Ivana Brlić-Mažuranić je s pravom pretpostavila da je svoje natuknice, u kojima je samo na brzinu vodio dnevnik, Andrija Torquat poslije proširio i “literarno obradio”. Vjerojatno je onaj “sandučak”, koji je Ignjat Brlić poklonio nekoj zagrebačkoj kulturnoj ustanovi sadržavao baš taj rukopis. No malo je nevjerojatno da se sačuvao i “sandučak” i njegov sadržaj jer mu se već u njezino vrijeme nije moglo ući u trag. Impresionirana osjećajem za povijesnost i vrijednost baštine u obitelji u koju je udajom došla, Ivana Brlić-Mažuranić se dala na sustavno sređivanje građe koju je zatekla. Nju se osobito dojmila osoba njezina svezkra, Andrije Torquata Brlića, koji je zapravo bio središnja ličnost obitelji, utjelovljujući u sebi njezin talent, vrijednosti, ali i tragiku. U jednom pismu majci iznosi osjećaje kojima je obuzeta čitajući i priređujući pisma koje je za potrebe svoga rada zamolio Đuro Šurmin: “Ja sam sad tako zaokupljena čitanjem starih pisama da skoro spavati nemogu od nestrplјivosti da se opet zakopam med nje. Ja mislim da bi i tata uživao da to čita. Ovi su stari Brlići (osobito Andrija Torquat, Nacin otac) bili najživahniji, najdarovitiji ljudi koje si pomisliti možete. Ja mislim da nema u svijetu tadanjem važnije stvari u koje se nebi bili upleli ni u monarhiji poznatijeg čovjeka s kojim se nisu dopisivali – opet poglavito Andrija Torquat. Počam od kneza Čartorskog, do bana Jelačića pak Šokčevića te najraznijih konzula bio je on sa svima na najintimnijem stanovištu obćenja – a uz to nije bilo bosanskog fratra il broskog obrtnika s kojim nije stajao u kontaktu. Da je sa Jelačićem bio

⁹ I. Brlić-Mažuranić, *Ulomci Dnevnika Andrije Torquata Brlića*, II., Zagreb, 1935., str. 7.

dobar vidi se već iz tog što su ga svi molili kad je trebalo što, kod bana izhoditi ili u audienciju doći.”¹⁰

Sustavno sređivanje građe Ivana je, uz pomoć sina Ivana, privela kraju prvih mjeseci Prvoga svjetskog rata.¹¹ Godine 1933. počela je objavljivati *Listove iz Arhiva obitelji Brlić*, dijelove građe, najprije u Podlistku “Obzora” (br. 294. i dalje), koji su kasnije pretiskani u posebne knjige *Iz Arhiva obitelji Brlić u Broduna Savi*, sv. I.-III., Zagreb, 1934.-1935. Drugi i treći svezak bili su *Ulomci Dnevnika Andrije Torquata Brlića*, koji su privukli pozornost znanstvene javnosti, ali, još više, pozornost policije. Uz dijelove iz *Dnevnika* objavila je na početku knjige pismo Andrije Torquata ujaku Mihaelu Benku od 16. ožujka 1848., u kojemu je kao očevidac opisao zbivanja na ulicama Beča, koji je tresla revolucija. Državnom tužitelju u Zagrebu opis prilika u Beču iz 1848. učinio se previše sličan onima u Jugoslaviji 1935., pa je zato i to pismo postalo vrlo opasnim. Stoga je policija zabranila njegovo tiskanje. U tužiteljstvu su dr. Brliću otvoreno rekli da su ta “opasna” mjesta u pismu ona gdje se opisuju zahtjev demonstranata da se “Metternich skine s ministeriuma”, natpisi “Pressfreyheit” na barjacima, te zahtjev za “constitutiu”. Ivana Brlić-Mažuranić je uzalud pisala Predstavku Centralnom pressbirou Ministra predsjednika u Beogradu protiv zapljene brošure, koja, uos-

talom, nije bila ni predviđena za širu javnost, što se vidi i iz naklade od oko 300 primjeraka.¹²

Kao četvrti svezak serije *Iz Arhiva obitelji Brlić* objavljena je u Zagrebu 1939. studija Rudolfa Maixnera *Andrija Torquat Brlić kao emisar bana Jelačića u Francuskoj*. Time se počela ostvarivati zamisao da se svake godine o obljetnici smrti Ivane Brlić-Mažuranić izda po jedan svezak građe njoj u spomen. No rat je tu lijepu nakanu omeo. Godine 1948. izašla je zbirka pisama, koju je još u Uvodnoj napomeni I. sveska *Iz Arhiva obitelji Brlić* najavila. Objavila ju je JAZU u 16. knjizi Građe za povijest književnosti hrvatske, a izašla je i kao poseban otisak pod naslovom *Iz korespondencije A. T. Brlića*, koju je priredila Ivana Brlić-Mažuranić.

Iako je stjecajem okolnosti dr. Ivan Brlić znao ugroziti vlasništvo obitelji nad Arhivom, njegove su zasluge za očuvanje i sređivanje građe velike. Godine 1942. objavio je prvu knjigu, a 1943. drugu, i sada često traženu knjigu pod naslovom *Pisma sinu Andriji Torquatu 1836.-1855. Ignjata Alojza Brlića*. Poslije je počeo sustavno prepisivati korespondenciju Andrije Torquata za planiranu monografiju *Život i rad Andrije Torquata Brlića od godine 1848. do 1868.*, koju je kao svoje izdanje planirala JAZU odlukom sa 7. sjednice V. odjela od 1. prosinca 1954. Velik dio korespondencije je prepisan, ali još veći, i to najvažnijih osoba, nije, pa ta ideja nije realizirana. Godine 1967. JAZU je predviđala izdati sabrana djela

¹⁰ Rukopisna zbirka materijala o životu i radu Ivane Brlić-Mažuranić, sv. VIII., dio 2., Pisma ocu Vladimiru i majci H. Mažuranić, pismo iz 1904., str. 154.

¹¹ Dr. I. Brlić, *O postanku i značenju Arhiva obitelji Brlić*, Prilozi za poznavanje Broda, I., Brod, 1943., str. 31.

¹² *Arhiv obitelji Brlić*, predstavka Ivane Brlić-Mažuranić protiv zapljene brošure 5. ožujka 1935. – pismo je sačuvano u jedinom primjerku prvotiska koji nije zaplijenjen.

Ivane Brlić-Mažuranić, pa je pozvala dr. Ivana Brlića da ih priredi. Autoru ovih redaka nije poznat razlog zbog kojega to nije učinjeno, jer je golem posao dr. Brlić napravio: prepisao je, kako je već istaknuto, deset svezaka korespondencije spisateljice s članovima svoje obitelji. I korespondencija i prijepisi nalaze su u Arhivu obitelji Brlić.

Nakon smrti dr. Ivana Brlića vlasnik Arhiva obitelji Brlić postala je njegova sestra Zdenka Benčević (1899.-1984.). Ona je neumorno sređivala, čuvala i popularizirala obiteljsku baštinu, uvijek spremna na suradnju sa svim ustanovama i pojedincima, brižno ju je pazila do smrti, iako nije često nailazila na razumijevanje struktura vlasti. Njezinom smrću Arhiv obitelji Brlić naslijedio je njezin nećak ing. Viktor Ružić (1924.-1992.), sin njezine sestre Nade i dr. Viktora Ružića. Obitelji Ružić svakako pripada velika zasluga što je Arhiv obitelji Brlić ostao u Brodu, što je ostao obiteljski i što je ostao cjelina s knjižnicom i umjetničkim dijelom zbirke. Velik trud da tako bude i ostane uložio je najprije dr. Viktor Ružić (1893.-1977.), koji je otkupio Zbirku u trenutku kada je ona stjecajem okolnosti za obitelj Brlić praktički bila izgubljena, a onda i njegov sin Viktor, a nakon njegove smrti njegova supruga Gilda i kćer Matilda.

Do kraja 1991. Arhiv obitelji Brlić bio je smješten, kao i cijela Zbirka Brlić, u kući obitelji Brlić na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić, gdje je prema ugovoru Gradske knjižnice i vlasnika Arhiva dežurala mr. Vesna Crnković i tako osiguravala da Zbirka bude dostupna javnosti. Zbog ratnih opasnosti Arhiv su, na zahtjev općinskih vlasti, radnici

Muzeja Brodskog Posavlja i Gradske knjižnice prevezli u Muzej Međimurja u Čakovcu, gdje je preživio teška bombardiranja Broda za vrijeme velikosrpske agresije, u kojima je stradala i kuća obitelji Brlić. U Čakovcu je Arhiv ostao do jeseni 1997., kada je vraćen u Brod, ali zbog neriješenih imovinskopravnih odnosa nije smješten u kuću na Trgu Ivane Brlić-Mažuranić, nego najprije u franjevački samostan, a potom u kuću koja je vlasništvo gđe Gilde Ružić. Ona je skrbništvo nad Arhivom i cijelom Zbirkom povjerila piscu ovih redaka. Poslove daljnje zaštite preuzeo je Državni arhiv u Slavonskom Brodu. Na inicijativu ravnatelja Arhiva prof. Ivana Medveda Ministarstvo kulture RH osiguralo je dio sredstava, znatna sredstva osiguralo je i Gradsko poglavarstvo Broda, pa se mogla ostvariti davna želja i gospođe Zdenke Benčević i njezina nasljednika gospodina Viktora Ružića da se sva građa napokon mikrofilmira. U dogovoru sa skrbnikom, Državni arhiv je preuzeo građu i do 25. svibnja 1998. uzorno je pripremljen velik dio građe i predan Središnjem laboratoriju za fotografiju, mikrografiju i reprografiju Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, pod vodstvom mr. Martina Modrušana. Mikrofilmiranje građe u cijelosti je završeno 2002., te se ona sada nalazi u Hrvatskom institutu za povijest – Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Branje. Danas je Arhiv dostupan svakom istraživaču zahvaljujući uzornom Sumarnom inventaru (2000. god.) koji je izradila mr. Zdenka Lakić i, uopće, savjesnom poslu djelatnika Državnog arhiva u Slavonskom Brodu. Primjerak mikrofilma nalazi se u Hrvatskome državnom

arhivu, Arhivu obitelji Brlić i Državnom arhivu u Slavonskom Brodu.¹³ Od tada su ga, uz prethodnu suglasnost vlasnice Arhiva, koristili mnogi znanstvenici iz zemlje i inozemstva, a na temelju te građe napisano je nekoliko diplomskih radova, magistarskih i doktorskih disertacija te deseci naturalnih radova. Uz taj veliki posao Državni arhiv dao je prenijeti građu Arhiva obitelji Brlić na DVD.

PREZENTACIJA ARHIVA KULTURNOJ I ZNANSTVENOJ JAVNOSTI

Građa se najbolje čuva i najkorisnije služi svojoj svrsi tako da se objavljuje. Dio najstarije građe, one koju je skupio Ignjat Alojzije Brlić, objavio je, kao što je već navedeno, njegov sin Ignjat u *Uspomenama na stari Brod*. Nakon toga su sporadično, ali ipak često, razni istraživači objavljivali građu iz Arhiva, ponajprije korespondenciju. Mislimo da neće biti suvišan i nekoristan posao ako ovdje kronološki nabrojimo gdje se sve može naći objavljena građa Arhiva obitelji Brlić.

1. D. Bogdanović, pisma M. A. Relkovića, *Vienac* 28 (1896.), br. 38, str. 602.; br. 39, str. 613-615.
2. M. Šrepel, Preradovićeve pisma I. Brliću, Građa za povijest književnosti hrvatske, Zagreb, 1897.
3. D. Bogdanović, Iz memoara A. T. Brlića, *Obzor* 1905., br. 36; *Obzor* 1914., br. 80 i 87.
4. D. Bogdanović, dopisivanje I. A. Brlića i Stjepana Ivičevića, *Nastavni vjesnik*, 17 (1909.) br. 5, str. 391-395.
5. D. Brlić, Iz memoara A. T. Brlića, *Narodna obrana* 1914., br. 158-161.
6. J. Matasović, nekoliko pisama Anke Atanasovićeve, *Narodna starina* IX, Zagreb (1930.), str. 219-223.
7. F. Bučar, Pisma biskupa Strossmayera u Arhivu obitelji Brlić u Brodu, *Obzor* br. 53/1930.
8. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlića i fra Grge Martića, *Franjevački vjesnik*, 1932., br. 6, str. 182-187.
9. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlić – dr. Josip Stadler, *Hrvatska straža* br. 33-35, 37 iz 1932.
10. F. Bučar, Mato Topalović u Lužici. Pismo Strossmayeru i A. T. Brliću, *Obzor* br. 247/1932.
11. R. Drljić, Prilike bosanskih franjevaca u prošlosti. Iz korespondencije A. T. Brlića i biskupa književnika fra Marijana Šunjića, *Obzor* br. 97-101/1933.
12. F. Bučar, Slovaci i A. T. Brlić. Tri karakteristična pisma, *Obzor* br. 16/1933.
13. F. Bučar, Iz obiteljskog arhiva Brlić u Brodu na Savi, *Obzor* br. 71/1933.
14. I. Brlić-Mažuranić, Iz arhiva obitelji Brlić, *Obzor*, br. 289, 290, 293-297/1934; *Obzor*, br. 94, 96-103, 105, 107-122/1935.
15. R. Drljić, Književne veze fra M. Nedića sa Brlićima u Brodu na Savi, *Franjevački vjesnik*, 3-4/1936.
16. R. Drljić, Politički podaci u korespondenciji fra M. Nedić – A. T. Brlić, *Franjevački vjesnik*, 7-8/1936.
17. R. Drljić, Korespondencija A. T. Brlić – O. Kaje Adžić, *Franjevački vjesnik*, 12/1940.
18. R. Maixner, Deux lettres d'Auguste Dozon à A. T. Brlić, *Annales de l'Institut Français de Zagreb*, 1941.
19. A. Harambašić, Ukupna djela Augusta Harambašića (ur. Julije Benešić), knj. X.: Književna proza – kritike – životopis. Pisma i dokumenti, Zagreb 1943. (pisma Dobroslavu i Vatroslavu Brliću).
20. R. Maixner, Pisma Lukše Gučetića A. T. Brliću, u: I. Brlić-Mažuranić, Iz korespondencije A. T. Brlića, poseban otisak iz građe za povijest književnosti Hrvatske, knj. 16., Zagreb, 1948., str. 47-90.
21. I. Brlić, Deset pisama akademika Šime Ljubića A. T. Brliću, *Starine* br. 45/1955., str. 311-330.
22. Lj. Lončar, Iz korespondencije Ivana Filipovića, *Starine* br. 45/1955., str. 389-469.

¹³ O sklanjanju, zbrinjavanju, zaštiti i mikrofilmiranju više detalja u: Z. Lakić, *Arhiv obitelji Brlić 1730.-2000.*, Sumarni inventar, Slavonski Brod, 2000., str 9-17.

23. S. Gavrilović, Brličeva i Tkalčeva pisma patrijarhu Rajačiću i Garašaninu 1849-52, Historijski zbornik, 19-20 (1966.-67.), str. 405-408.
24. V. Oštrić, Pisma Hinka Sirovatke dru Vatroslavu Brliću, Časopis za suvremenu povijest 1/ 1974., str. 101-106.
25. K. Pavić, Topalovićeve pisma Stjepanu Marjanoviću, Vijesti: Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja, 4/1980., str. 65-75.
26. M. Artuković, Dva pisma Franka Potočnjaka Vatroslavu Brliću, Zbornik CDISB, 1/1983., str. 263-266.
27. M. Artuković, Pisma Bogoslava Šuleka A. T. Brliću, Slavonski povijesni zbornik, br. 1-2/1986., str. 187-213.
28. M. Artuković, Pisma Antuna Oreškovića A. T. Brliću, Vijesti: Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja, 8/1994., str. 131-138.
29. M. Artuković, Pisma Matije Mesića u Arhivu obitelji Brlić, Matija Mesić prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb – Slavonski Brod, 1997. (zbornik sa znanstvenog skupa), str. 209-333.
30. M. Artuković, Pisma fra Marijana Jaića u Arhivu obitelji Brlić, u: Jaićev zbornik, Slavonski Brod 1998., str. 207-244.
31. M. Artuković, Pisma Josipa Stadlera A. T. Brliću, Časopis za suvremenu povijest 1/1999., str. 153-183.
32. M. Artuković, Pisma Đure Pilara u Arhivu obitelji Brlić, *Scrinia Slavonica* 2/2002., str. 515-543.
33. J. Kljajić i M. Artuković, Pisma Petra Preradovića u Arhivu obitelji Brlić, *Scrinia Slavonica*, 3/2003., str. 636-654.

Gotovo i nema povjesničara iz bivše Jugoslavije koji je obrađivao probleme 19. st. a da se nije koristio i građom Arhiva obitelji Brlić. Nabrojiti ćemo neke hrvatske: Šrepel, Bogdanović, Šišić, Prelog, V. Mažuranić, Vodnik, R. Horvat, J. Horvat, J. Benešić, R. Maixner, fra R. Drljić, Bučar, I. Brlić, T. Matić, V. Bogdanov, J. Šidak, V. Boić, A. Milušić, A. Barbić, M. Gross, M. Valentić, D. Jelčić, S. Ivšić, V. Oštrić, J. Kekez, I. Kovačević, Z. Lakić, M. Stanković, S. Blažanović, A. Zirdum, D. Agičić, D. Župan, V. Brešić, D. Zima, pa, eto, i pisac ovih redaka. Od stranih to su: V. Vučković, G. Jakšić, S. Gavrilović, M. Živančević, V. Krestić, A. Solovjev, R. Auty, J. Heidenreich,

U. Urbani, Ch. Loiseau, J. Thim, R. Warnier, M. Handelsmann, P. Žurek.

Naravno da nas još čeka najvažniji posao koji treba napraviti: sustavno izdavanje i objavljivanje cijele građe Arhiva obitelji Brlić. Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ustanova je pred kojom je ta odgovornost. Velik dio posla – tanskripcija pisama koja nije prepisao doktor Brlić, napravljen je, i ove se godine očekuje prva knjiga: *Korespondencija braće Brlić*. Tako bismo počeli ostvarivati želju Ivane Brlić-Mažuranić o sustavnom izdavanju građe, i ideju dr. Ivana Brlića da se svake godine o danu smrti Ivane Brlić-Mažuranić, njoj u spomen, izda jedna knjiga građe koju je toliko voljela, cijenila, čuvala i stvarala.

ZAKLJUČAK

Arhiv obitelji Brlić u Slavanskom Brodu kulturna je baština koju je stvorio razvijeni osjećaj sedam generacija jedne obitelji, u kojoj su se gotovo tristo godina skupljali spisi važni za obitelj, za zavičaj i cijeli narod. Građa u Arhivu nastala je u razdoblju 1730.-2000., a čuva se u 119 kutija. Temelj te građe čini korespondencija članova obitelji s osobama izvan obitelji (oko 3 000 pisama), korespondencija među pojedinim članovima obitelji, dokumentacija važna za obitelj i pojedine članove obitelji (rukopisi objavljenih i neobjavljenih radova, knjiga, rječnika, razni prijepisi knjiga, pjesama, nota, svjedodžbe, skripta, osobni dokumenti, putovnice, kupoprodajni ugovori, ostavine, gruntovni izvaci). Posebno je bogata ostavština, i to osobito korespondencija, Andrije Torquata Brlića, te goto-

vo i nema važnije osobe hrvatskoga kulturnog, političkog, književnog života iz 1835.-1870. koja nije zastupljena barem jednim ili dvama pismima.

Uz "stari arhiv" bogatstvu je svoj dio pridonijela i Ivana Brlić-Mažuranić, čija je ostavština vezana za sva razdoblja njezina života. Ističemo posebno bogatu korespondenciju s roditeljima, suprugom i djecom. Izvanredno je bogata njezina literarna korespondencija, vezana za objavljivanje njezinih pojedinih djela i prijevode njezinih djela na mnoge strane jezike te rukopisna ostavština gotovo svih objavljenih djela, ali ima i rukopisa koji nisu objavljeni.

Zahvaljujući trudu djelatnika Državnog arhiva u Slavanskom Brodu, Arhiv obitelji Brlić nije samo uzorno sređen prema zakonima arhivističke struke, nego je mikrofilmiran i dostupan na DVD-u, čime je ponajprije osigurana njegova zaštita.

Primjer obitelji Brlić najbolje poučava kakav bi trebao biti odnos prema osobnoj dokumentaciji. Danas je i ono što je nekada imalo sasvim privatno, obiteljski karakter građa izuzetnog značenja za rekonstrukciju povijesti jedne građanske obitelji u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Građa pojedinih članova te obitelji (Andrije Torquata Brlića, Ivane Brlić-Mažuranić) po svom značenju čini baštinu nacionalne vrijednosti. Ocjenjujući u cjelini značenje te građe, možemo reći da nam ona daje obilje podataka iz političke, kulturne, vjerske i gospodarske povijesti, da svjedoči o mentalitetu jednog vremena i životu jedne građanske obitelji, da je dragocjen izvor za mnoge važne detalje iz života mnogih uglednih pojedinaca, kao i za istraživanje razine nacionalne

svijesti i nacionalno-integracijskih procesa hrvatskog naroda u vrijeme kada se stvarala moderna hrvatska nacija. Do sada je ta građa vrlo često korištena u povijesnoj znanosti i sigurno je da se njezina ozbiljnija sinteza političke i kulturne povijesti hrvatskog naroda u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća ne može napisati bez dragocjenih informacija koje su skupljene u građi Arhiva obitelji Brlić.

THE ARCHIVE OF THE BRLIĆ FAMILY

The archive of the Brlić family in Slavonski Brod represents a cultural heritage created by a developed sense on the part of seven generations of a family in which documents significant for the family, their native region and the entire nation were collected over almost three hundred years. The Archive holds material created in the period between 1730 and 2000, kept in 119 boxes. The basis of the holdings is correspondence between family members with persons outside the family (some 3000 letters), correspondence between individual family members, documents of importance for the family and individual family members (contracts of sale and purchase, bequests, land register records, personal documents: school diplomas, lecture notes, manuscripts, passports), collections of old documents and manuscripts.

Correspondence is of special significance, notably the correspondence of Andrija Torquat Brlić (1826-1868). There are hardly any significant individuals from the Croatian cultural, literary or political scene between 1835 and 1870 that are not represented by at least one letter (Vjekoslav Babukić, Gjurjo Deželić, Janko Drašković, Ivan Filipović, Ljudevit Gaj, Luka Gučetić, Stjepan Ilijašević, Marijan Jaić, Janko Jurković, Josip Jelačić, Franjo Klaić, Miroslav Kraljević, Ivan Kukuljević, Vatroslav Lisinski, Matija Mesić, Matija Mrazović, Ilija Okrugić, Ante Orešković, Metel Ožegović, Vinko Pacel, Ivan Perkovac, Gjurjo Pilar, Petar Preradović, Matija Antun Relković, Franjo Rački, Ante Starčević, bishop Josip Juraj Strossmayer, Josip Stadler, Bogoslav

Šulek, Mato Topalović, Ivan Trnski, Ivan Vončina, Stanko Vraz, baron Ambroz Vraniczany), and he also corresponded with cultural figures in Serbia like Đuro Daničić, Jovan Jovanović Zmaj, Vuk Stefanović Karadžić and Ilarion Ruvarac.

We need to draw special attention to the archive of Ivana Brlić-Mažuranić, holdings linked with all periods of her life, her large correspondence with her parents and family, as well as holdings important for the publication of her individual works and translations of her works to many languages.

Generally speaking, what once had a completely private, family character, now represents exceptionally important material for the reconstruction of the history of a middle-class family in Croatia in the second half of the 19th and the first half of the 20th century. By virtue of their significance, documents relating to individual family members (Andrija Torquat Brlić, Ivana Brlić-Mažuranić) represent a national heritage. The archive of the Brlić family is today the property of Mrs Gilda Ružić, PhD, from Rijeka.